
YIRMİBİRİNCİ YÜZYILDA KÜRESELLEŞME, ULUS-DEVLET VE AYRILIKÇILIK

*Cem KARADELİ *Çankaya Üniversitesi*

Yirmibirinci yüzyılın karmaşık, yoğun, rekabetçi şartları, dünya siyasetine yeni açılımlar, yeni sorunlar, yeni fikrî unsurlar sunmaktadır. Küreselleşme, uluslararası ilişkilerin temel konusu haline gelmiştir ve uzun bir süre de temel konu olarak kalmaya devam edecektir. Ülkeler, insanlar, şirketler arasındaki girift ilişkiler, bankacılıktan terörizme, yerel devletlerüstü örgütlerin yapılanmasından otomotiv sanayiine dek tüm siyasal ve ekonomik etkileşim alanlarını doğrudan ve şiddetli bir şekilde etkilemektedir. Bunun sonucu olarak birtakım alışlagelmiş tanımlar ve kalıplar içinde görülegelen kavramlar da bir dönüşüme girmekte, hem tabiatları, hem anlamları, hem içerdikleri eylem dinamikleri önemli ölçüde erozyona, değişime, dönüşüme uğramaktadır. Tüm bunların tam sorumlusu olmasa da başat motifi, küreselleşme kavramıdır.

Küreselleşme ve Devlet

Küreselleşmenin genel algılanma biçimlerine bakarsak, dört ana fikir grubuna rastlarız: küreselleşmenin daha önce görülmemiş ve çağımıza özgü bir kavram olduğunu öneren *yenilik* yaklaşımı, çağımız küreselleşmesinin primitif emperyalizme bir geri dönüş olduğu savındaki *geçmişe dönüş* yaklaşımı, kapitalist gelişimin sürerek bugüne kadar devam ettiğini ve bu şekle büründüğünü öne süren *devamlılık* yaklaşımı, ve son olarak da küreselleşmenin ekonomik entegrasyonda yeni bir aşama, bir üst nokta olduğunu öne süren *dönüşüm* yaklaşımı bu dört grubu oluşturur. Bu yaklaşımlar kendi içlerinde tutarlı bir şekilde küreselleşmeyi tanımlarlar.

* Yrd. Doç.Dr.,Çankaya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler Bölümü.

Kendi içlerinde tutarlı olmalarına ve aynı olguya yaklaşmalarına karşın, yan yana getirildiklerinde örtüşmezler ve aynı unsura farklı açılardan yaklaşmanın bir göstergesini oluştururlar. Küreselleşmeyi metaların, sermayenin, işgücünün, fikirlerin serbest dolaşımı olarak tanımlanabilecek en yalın tanımıyla kabul edersek, bu farklılıkların da bu gerçeklikle örtüşen ama farklı yanlarını ön plana çıkartan yaklaşımlar oldukları düşünülebilir.

Yukarıdaki yaklaşımların, bu genel tanım kapsamında, uluslararası piyasanın yayılması gibi süreçlere, uluslararası şirket yönetimi gibi etkileşimli şebekelere, yeni ortaya çıkmaya başlayan iktidar ilişkileri gibi yapılarla yönelik olarak kullanılabilirdiğini görmekteyiz. Yine de, tüm tarihsel ve çağdaş küreselleşme yaklaşımlarının odağında olan ve varlık sebebi tartışılan kurum, devlet ve devletin küresel dünya düzenindeki yeri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm görüşler değerlendirildiğinde karşımıza çıkan temel fikir, devletlerin artık eskisi gibi tek başlarına hareket etme yetisini yitirmiş, tam olarak bağımsızlıkları ya eksik ya imkansız olan, dolayısıyla da kendi sınırları içinde bile egemenliğinden şüphe edilebilecek kurumlar haline dönüştükleridir. Dolayısıyla küreselleşmenin bir diğer boyutu devlet dediğimiz kurumu yıpratması ve/veya dönüştürmesidir. Devletler, daha doğru tanımıyla ulus-devletler, genelde ulusal toplulukların yerleşkeleri olarak görülmüş, bundan hareketle de, ortak dile, değer yargılarına, törelere ve törenlere, adetlere ve kurumlara sahip farklı ve kendine özgü ulusal kültürler, ulus-devlet kavramının ekleri olarak karşımıza konulmuştur¹. Bu durum, devlete, ulusal kültürünün temsilcisi ve koruyucusu olarak görülme ve böylece meşruiyetini pekiştirme olanağı sağlamıştır.

Küreselleşme, ilk etapta bu görüntüye karşı bir tehdit unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus-devletlerin temsil ettikleri ve sözde korudukları ulusal kültürler, uluslararası ve uluslararası bir küresel kültür fikrinin ortaya çıkmasıyla önemli bir tehdit altına girmişlerdir. Aynı anda ve neredeyse aynı gerekçelerle Japonlar, Türkler, Macarlar, Fransızlar ve Britanyalılar, ve diğer her ulus, bu küresel kültürün kendi kültürlerini yozlaştırmaya ve yerel özelliklerin genelgeçer bir uluslararası kültür anlayışı içinde boğulduğunu vurgulamaktadır. Bunun bir uzantısı olarak, insanların kendi dillerine yabancılaşmaları; kendi kültürel değerlerinden, özellikle ahlaki ve dini değerlerden uzaklaşmaları; ülkede yerleşmiş bulunan değer yargılarının demode olarak algılanarak etik açıdan zayıf ama

¹ David Armstrong, 'Globalization And The Social State,' *Review Of International Studies*, c. 24, 1998, s. 464.

kârlılık/faydacılık anlamında yararlı birtakım kavramların bunların yerini alması gibi konular tartışılmaktadır. Bu, ulus-devletin dayanaklarının en az bir tanesinin zayıflaması anlamına gelmekte olduğu gibi aynı zamanda ulusal kültür olarak tanımlanan genelgeçer görüşün zayıflaması sonucunda, toplumun geneli tarafından bastırılmış etnik veya dini azınlıkların kültürel kimliklerinin de sosyal olarak ulusal kültürün parçası olarak kabul edilen kimliklerle aynı anda ortaya çıkması ve rekabete girmesini de beraberinde getirir.

Bunun bir adım ilerisinde görebileceğimiz şey, bireysel devletlerin, kendi tanımlı toprakları üzerinde egemenliklerinin mevcudiyeti ve vatandaşları üzerinde hakları ve onlara karşı yükümlülükleri olduğu gerçekleridir. Bunlar, küreselleşme ile zayıflamaya başlayan öngörüler olarak bizlere sunulmaktadır. Ulusal yönetimin meşruluğunun uluslararası toplumun onayına, uluslar arasında ortaya çıkan 'dayanışma' kavramına da en az ulusal toplumun onayı kadar bağlı hale geldiği gerçeği her ortamda vurgulanmaktadır². Devletin kendi mülkü üzerindeki meşruiyet iddiasının temelinde, ülkesi sınırları içinde değişik kamu hizmetleri sağlaması, dış tehditlere karşı güvenliği, ulusal düzeyde kanun ve düzeni, ve 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendinden beklendiği şekliyle ekonomik refah ve sosyal adaleti sağlaması gelmektedir. Bunların her biri günümüzde sorgulanabilir durumdadır, çünkü küreselleşme olgusu tüm bu devlet olma unsurlarını kısıtlayıcı koşullar yaratmıştır. Bu koşulların başında küreselleşmenin en temel olguları, yani sermayenin, finans kaynaklarının ve işgücünün ülkeler arasında gezinebilirliği yer almaktadır. Bu olgular bütünü, devletlerin meşruiyet ve kendi toprakları üzerinde tam yetkiye haiz olma iddialarını zedelemektedir. Bir çokuluslu şirketin bir ülkede yaptığı yatırım o ülkeyle beraber o yatırım için kredi veren bankanın merkezinin olduğu ülkeyi, yatırımcı şirketin merkezinin bulunduğu ülkeyi, yatırım kararını inceleyerek bunu kabul veya reddedecek uluslararası kurumun yasal prosedürünü de işin içine katmaktadır. Devletin temel öğeleri olan bağımsızlık ve tam yasal ve cibrî yetki sahipliği bu durumdan yara almaktadır. Bu sebeple de dünya düzeninin kendince yeni koşul ve kuralları devlet kavramını zedeler görünmektedir.

Ancak, olaya farklı bir bakış açısından yaklaşacak olursak, görebileceğimiz, en azından yüzeyde, devletin yitip gitmesi sorunundan öte, sistemi algılama biçimimizin sorgulanması gerekliliğidir: Modernist-realist-

² Meşruluk ve uluslararası toplum ilişkisi konusunda daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Cem Karadeli (ed.), *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa Ve Türkiye* (Ayraç, Ankara, 2003) içinde Cem Karadeli, '1989 Sonrası Dünya Düzeni.'

pozitivist bakış açısından bakıldığında tek tek ülkeler bir sistemin içerisinde ve belli çatışmalardan yola çıkan seçeneklere sahip aktörler olarak görülmektedir³; Doğu – Batı, zenginlik – fakirlik, modernlik – geleneksellik, iç politika – dış politika, düzen – anarşi, savaş – barış benzeri ikilemler, devletlerin, daha doğrusu devlet yönetimlerinin, siyasetlerini belirledikleri, meşruluk iddiasında buldukları, ideolojik yaklaşımlar benimstedikleri bir düzene raptedilmiş gibi görünmekte ve böyle algılanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte gelen algıda farklılaşma bir tür paradigma kayması olarak düşünülürse, bunun, aslında devletin özünü değil kavranma biçimini değiştirecek bir farklılaşmaya yol açtığı söylenilebilir.

Aynı şekilde, devletlerin bağımsızlık ve egemenliklerinin tanımı da farklı şekillerde yapılabilir. Anthony Giddens, Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan buyana "esnekçe gözlenen ulus-devletler sistemi" kavramını ortaya koyarak, 1918 sonrasında devletlerin birbirlerinin egemenliklerini karşılıklı tanıyarak, bu egemenlik prensibini desteklemek için de Milletler Cemiyeti veya Birleşmiş Milletler gibi oluşumlarda işbirliğine gittiklerini, dolayısıyla uluslararası ilişkilerin, prensip olarak, daha önceden kurulmuş, kendine özgü ve başka devletlerle arasında bağlar olmasa da yaşamını sürdürebilecek bağımsız, bireysel devletler arasında kurulu bağlar olmak yerine, bizzat bu devletlerin ulus-devlet olabilmesini sağlayan ve ulus-devlete varlık sebebini sunan bir şebeke olarak alınması gerektiğini öne sürer⁴. Aynı şekilde, Barry Axford da, egemenliği, "bölgesel bütünlük fikrini meşrulaştıran bir küresel sosyal kurum" olarak tanımlar⁵.

Bunlardan yola çıkılarak denilebilir ki, ulus-devletler aslında anarşikmiş gibi algılanan ve aslında anarşik olmayan bir büyük sistemin parçalarıdır ve realist dünya görüşünün ısrarla belirttiği "her devlet kendi ulusal çıkarlarını en üst düzeye çıkartmak için çabalar" fikrinin aslında İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gerçekte söz konusu olamadığı öne sürülebilir. Yapısalcı bir yaklaşımla, iç politika düzeyinde aktörlerin inançlarıyla kendilerini nasıl tanımladıkları değiştiğinde, kendi politika anlayış ve uygulamaları değişmekte olduğundan, uluslararası düzeyde de bu farklılıklar yansımaya başlayacaktır.

Örneğin Mikhail Gorbaçov'un benimsediği değerler Sovyet sistemini dönüştürüp Soğuk Savaş'ın ve Sovyetler Birliği'nin sonunu getirirken,

³ Scott Burchill ve Andrew Linklater (ed.), *Theories Of International Relations* (St. Martin's Press, New York: 1996) içinde Richard Devetak, 'Postmodernism,' (ss. 179-209), ss. 180-182.

⁴ Anthony Giddens, *The Nation State And Violence*, Polity Press, Cambridge: 1985, ss. 263-264.

⁵ Barrie Axford, *The Global System: Economics, Politics, And Culture*, Polity Press, Cambridge: 1995, s. 140.

Margaret Thatcher ve Ronald Reagan'ın liberalleşme politikaları da şirketlerin küreselleşmesine olanak sağlayabilmiştir. Bireysel yönetim kararlarının sonuçları küresel sonuçlar şeklinde tezahür edebildiği gibi, statü-konun değişme ve dönüşmesi de gündeme bu şekilde girebilmiştir. Bu örneklerde devlet egemenliği yeniden tanımlanmış ve eski, genelgeçer devlet gücü ve egemenliği kavramları dönüşmüştür. Yaşanan, Kuhncu anlamda bir paradigma kaymasıdır. Yani, küreselleşmenin getirdiği şey, devlet kavramının erimesi ve yok olması değil, devlet, egemenlik, iç ve dış politika karar alma süreçleri ve uluslararası ilişkiler konularında birer paradigma kaymasıdır. Bu paradigma kaymasının en önemli göstergelerinden bir tanesi de güvenlik kavramının yeniden tanımlanması gereği içinde ahlaki değerlerin uluslararasılaştırılması eylemidir.

Küreselleşen Yeni Dünya'nın Değerleri

Küreselleşmenin getirdiği en önemli ve kesinlikle yadsınamayacak ve göz ardı edilemeyecek yenilik/farklılık, güvenlik kavramının yeniden tanımlanması üzerinedir. Küreselleşen bir dünyada artık tek tek ülkeler arasındaki güç dengesine dayalı bir güvenlik anlayışı geçerli olamaz, çünkü varolan şartlar bu anlayışı dönüştürmüştür. Günümüzde herhangi bir ulusun refahı, tüm dünyadaki bireylerin bir arada hareket etmesiyle oluşan eylemlerin sonuçlarının, yani genelgeçer uluslararası inançlar ve değerler sisteminin, söz konusu ülkenin inanç ve değerleri ve daha genelde de çıkarları ile örtüşmesine bağlıdır. Bu bağlamda güvenlik, artık global doğrularla desteklenmiş bir genel ahlaki çerçevenin içerisinde değerlendirilir hale gelmektedir ve ahlaki değerler, değer yargıları ve uluslararası toplumun onayı gibi öğeler, ulusal ve uluslararası güvenliğin mütemmim cüzleri, hatta daha da ileri giderek belirleyici ve yol göstericileri olmaya başlamıştır. Küreselleşmiş dünya politikası, belirli kavramların diğerlerine göre doğru, takip edilebilir ve kabul edilebilir olduğu bir politik arenaya dönüşmüştür.

Bu çerçevede, eğer uluslararası toplumun doğruları ile bu ülke halkının ve/veya yönetiminin doğruları uyuşmazsa, bunlar uyuşana dek uluslararası toplumdan dışlanma ve izolasyon kaçınılmaz hale gelmektedir. Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin, Afganistan'da Taliban rejiminin, daha öncesinde Miloseviç önderliğindeki Sırbistan'ın içine düştüğü açmazlar ve sonuçta uluslararası ortamda yalnızlığa mahkum edilmeleri, halen Zimbabwe'nin İngiliz Uluslar Topluluğu içerisindeki benzer hali, bu durumun kanıtları olarak görülebilir.

Ancak, burada unutulmaması gereken nokta, sistemin doğrularının her zaman sistemin egemen gücünü desteklememesidir. Amerika Birleşik

Devletleri, yeni dünya düzeninde tek süpergüç ve mutlak hakim olarak görünse bile, sistemin egemeni olarak bile gücünün yeni ve oynak düzende garantide olmadığını gösteren kanıtlar vardır. ABD yönetiminin Afganistan ve Irak operasyonlarında her şeye rağmen uluslararası desteğe muhtaç olması, 'demokrasi götürme' ve 'kültürlerin yok edilmesini ve insan haklarının ihlalini önleme' gibi birtakım genelgeçer kurallar ve değerleri ortaya koyarak harekatlara girişmesi ve başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası örgütlerden desteğini arzulaması, bu doğrultudaki kanıtlardan bazıları olarak düşünülebilir. Demokrasi götürülen milletlerin demokrasiyi arzulamaması veya getiriliş biçimine karşı direnmesi ise başka bir tartışma konusudur.

Aslında, ABD'nin Irak'ta ve Birleşmiş Milletler kontrolünde çoğunluğunu NATO ülkeleri birliklerinin oluşturduğu güçlerin de Afganistan'da karşılaştıkları direnç, genelgeçer kuralların ve değerlerin yanı sıra, bir değişiklik olup olmadığının da sorgulanmasını birlikte getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde karşımıza çıkmış bulunan devlet-devlet sürtüşmeleri ve uzlaşmaları, yerlerini yeni dünya düzeninde yavaş yavaş bir tarafı süpergüç de olsa bir devlet olan ama karşısındaki düşman gerilla olan bir kurguya bırakmakta ve bu da güvenlik açısından da, operasyonların başarılarının tartışılması açısından da yeni yükler ve tanımlar getirmektedir. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında George W. Bush yönetimi tarafından ortaya atılan ve günümüzde Obama yönetimince aynı şiddette sürdürülmeyeceği anlaşılan 'terörizme karşı uluslararası savaş' fikri, bu durumun küresel dengelere yansıtıldığı bir platform, yeni bir açılım durumu olarak görülmelidir. Süpergüç bile olsa Amerika Birleşik Devletleri, küresel kamuoyunun desteğini elde etmek için bu tür bir genel şemsiye fikirle yola çıkma ihtiyacı hissetmiştir ve bu da gözden kaçırılmaması gereken, eski tür devlet ve devletin meşru hakkı olarak gördüğü ve yetkisi dahilinde gerçekleştirdiğine inanılan uygulamaların artık daha zor, daha farklı ve problemlili şartlarda belirlediği bir dünya düzeninin işaretçisidir.

Britanya başbakanı Tony Blair, 2 Ekim 2001 tarihli İşçi Partisi kongre konuşmasında yeni dünya düzeninden, bu düzenin ABD ile birlikte iki düzenleyicisinden biri olan Britanya için hedefler ortaya koyarken⁶, aynı zamanda da dünyanın nasıl bir yer olması gerektiğini net ifadelerle aktarıyordu:

⁶ Haber olarak aktarımı için bkz. 'In For The Long Haul,' *The Guardian*, 2 Ekim 2001, <http://politics.guardian.co.uk/labour2001/story/0,1414,562020,00.html>. Konuşmanın tam metni, Progressive Politics Institute web sitesinden bulunabilir: http://www.pplonline.org/ppi_ci.cfm?cp=1&knlgAreaID=450004&subsecid=900020&contentid=3881

"Şu an, ilerici siyaset için olağanüstü bir andır. Değerlerimiz bu çağ için doğru olanlardır: topluluğun gücü, dayanışma, bireylerin çıkarlarını ilerletebilmek için birlikte davranma yetisi.

....İnsanlar bana ideolojinin ölüp ölmediğini soruyorlar. Buna cevabım, ekonomik ve sosyal teorinin sert formları açısından, evet... Ancak, siyasette bir yönetici fikir olarak, değerlere dayalı olarak, hayır... Yalnız, değerler tek başlarına yeterli değildir. Liderlik unvanının bir bedeli vardır: öğrenme ve değişme cesareti; her devir için varolan değerlerin nasıl her çağa kendine uygun şekilde uygulanabileceğini gösterebilmek.

Politikalarımız sadece gerçekçilik de idealizm kadar açık olduğunda başarılı olabilir.

Bu, ilerici siyaset için olağanüstü bir andır. Bizim değerlerimiz doğru değerlerdir.

.... Parçalar hareket halindedir. Yakında yeniden yerlerine oturacaklar. Bu olmadan önce, çevremizdeki bu dünyayı yeniden düzenleyelim. Bugün, insanlık kendini yok etmek veya herkese refah getirmek için kullanabileceği bilim ve teknolojiye sahiptir. Ama, bilim bizim için bu seçimi yapamaz. Sadece bir birlik olarak hareket eden bir dünyanın ahlaki gücü bunu yapabilir. "7

Blair'in konuşması, yeni, küreselleşmiş dünyanın dayanması gereken inanç ve değerlerin çok başarılı bir özetini içermektedir. Uzun vadeli uygulamalarda ABD'de 'Yurtsever Yasası' ve Britanya'da 'Terörist Yasası' gibi, zikredilen amaçtan çok daha muhafazakarlığa dayalı ve farklı boyutlarda uygulamaları beraberinde getirse de, bu fikirler gerçekten yeni dünya düzeninin ve küreselleşme yandaşlarının ön planda tuttıkları tüm fikir ve kavramları içermektedir⁸.

Peter Hain, bu çerçeveye içerisinde düşünerek, küreselleşmiş bir dünyada uluslararası dayanışma ve uyumun sistemin geleceği açısından önemini vurgular. Hain'e göre, hem küreselleşen dünyanın bir gereği olarak, hem de 11 Eylül trajedisinin bir benzerinin yaşanmasını engellemek amacıyla, teröre karşı savaş aynı zamanda yoksulluğa ve işsizliğe karşı bir savaş olmalıdır. Ancak, Hain'e göre, dünyada en fazla dış yatırım alan ülkeler, on temel özelliği bünyelerinde barındırmak durumundadırlar. Bunlar sırasıyla, hukukun üstünlüğü; tarafsız yargıya herkesin erişebilir-

⁷ Progressive Politics Institute internet sitesinden alınmıştır: http://www.ppionline.org/ppi_ci.cfm?cp=1&knlgAreaID=450004&subsecid=900020&contentid=3881

⁸ Bu yasaların bir inceleme ve eleştirisi için bu kitapta Ozan Doğu Tuna'nın bölümüne bakabilirsiniz.

liği; tanımlanabilir ve savunulabilir mülkiyet hakları; internet üzerinden olsun basın aracılığıyla olsun şeffaf ve çabuk ulaşılabilir bilgi kaynaklarının varlığı; temiz politikacılar; yozlaşmamış kamusal yönetimler; bireysel çıkar için değil kamu yararı için yönlendirilen iç ve dış güvenlik; kalıcı ve güvenilir makroekonomi politikaları; şeffaflık ilkesine göre yönetilen ulusal gelirler; ve gelişen okuryazarlık oranları⁹. Hain'e göre, bu on koşulun varolduğu ülkelerde, küreselleşme nüfusun çoğunluğu açısından yararlı olmaktadır. Yazara göre, Afrika'daki açlıkla, Afrika malları için Batı piyasalarında yer açılmadan mücadele etmek mümkün olamayacağı gibi, eğer küreselleşmenin faydalı olabilmesi ve ülkelerin yatırım çekebilmesi için gerekli on koşul sağlanamazsa ortaya zengin-fakir arası uçurumu daha da arttıracak sorunlar çıkması kaçınılmazdır. Sahra-altı Afrikası'nın toplam gayri safi milli hasılasının AB'deki tarım teşviklerine ayrılan fonlardan az olması, durumun net bir göstergesidir.

Bu durum, bir çelişkiyi de beraberinde getirmektedir: Küreselleşmiş dünyanın en önemli üreticilerinden biri olan Çin, üretim sistem ve politikasını, çok az ücret, fazla mesai saatleri, ve her yaştan insanın uygunsuz koşullarda çalıştırılmasına dayanan ve 'sweatshop' tabir edilen atölyeler üzerine kurmaktadır. Bu durum, her ne kadar yukarıda Tony Blair ve Peter Hain'in farklı açılardan aynı sonuçlara vararak belirledikleri çerçevelerden çok uzak dursa da, küreselleşmenin bir gerçeği ve küreselleşme karşıtlığının bir dayanak noktası olarak, uluslararası şirketlerin kârları zarar görmediği sürece bu konuda yeni dünya düzeninin hakim devletleri ve/veya örgütlerinden gerçekçi bir itiraz ya da çaba gelmemektedir. Dolayısıyla, her ne kadar küreselleşen dünyanın dayandığı iddia edilen bir değerler kümesi varsa da bu kümenin varlığı, ancak yeni düzenin önder ülkelerinin kendileri ya da şirketleri zarar gördüğu zaman hatırlanmaktadır. Çin örneğinde olduğu gibi uluslararası şirketler üretimi daha ucuza yapabilecekleri 'uygun' nitelikte bir ülke buldukları zaman, üretime yönelik yatırımlarını buralara kaydırarak, işçi sağlığını değil yapılan yatırımı ön planda tutan yönetimler aracılığıyla kârlarını katlayabilme imkanına kavuşabilmektedir¹⁰ ve bu, yukarıda belirtilen ilkelerle çatışsa da görmezden gelinmektedir.

Tüm bu uygulamalar, tüm bu yeni yaklaşımlar, küresel sermaye akışının, insan hakları gibi değerlerin üzerinde yer aldığı, etik değerlerin ulu-

⁹ Peter Hain, 'A Global Approach To Peace,' *The Guardian*, 31 Ekim 2001, www.guardian.co.uk/print/0,3858,4289284-108952,00.html.

¹⁰ Bu konuda, *No Logo* ve *Markaların Kara Kitabı* gibi analizler mevcuttur ve küreselleşme karşıtlığı ekseninde düşünsel önderlik vasfına da sahip olmuşlardır..

sal çıkarlar için kullanıldığı bir dünya düzenini vurgulamaktadır, ancak bu tür bir bakış da tek taraflı, yanlı, ve eksik olacaktır. Küreselleşen dünyada iletişimin de küreselleşmesi, haber alma kaynaklarının neredeyse önlenemez şekilde artması, uluslar arasında önemli kültürel, bilimsel, ticarî ilişkilerin yaşanması, genel olarak düzeni değiştirmektedir. Bunun, olumlu sonuçları olduğu gibi, olumsuz yanlarının da olması doğaldır. Bu çerçevede dönüşenin sadece ulusal çıkar kavramı ve ulusal devlet yetkileri kavramları olmadığı da göz önüne alınmalıdır. Liberal demokratik toplumlardaki ayrılıkçı hareketler de bu dönüşümden nasibini alan bir diğer siyaset alt grubudur.

Küreselleşen Dünyada Ayrılıkçılık ve Bağımsızlık: İskoç Bağımsızlık Hareketi

Uluslararası ve kıtasal düzeyde politikaya baktığımızda, küreselleşmenin artması ile birlikte yeni bir tür ayrılıkçılık ve bağımsızlık anlayışının da hem yerel hem uluslararası düzeylerde oluştuğunu görebilmekteyiz. Avrupa Birliği benzeri devletlerüstü yapılanmalar, küreselleşmenin ekonomik prensiplerini bölgesel düzeye indirgeyen birtakım meaknizmalar oluşturdukları gibi, aynı zamanda bağımsızlık isteyen ayrılıkçı gruplara ilginç fikirler de sunmaktadır.

Ayrılıkçılık, "bir siyasal altsistemdeki bir ya da daha çok siyasal aktörün kendi bağılıklarını, beklentilerini ve siyasal eylemlerini bir yetki merkezinden çekerek kendi merkezlerine kaydardıkları bir tür siyasal çözümler" olarak tanımlanmaktadır¹¹. Küresel ilişkilerin yoğunlaştığı yirmibirinci yüzyıl başlarında, bu tanım da küresel siyasî ve malî yapılanmalardan etkilenerek yeni fikrî oluşumlar ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Nasıl ki artık örneğin terörizm gibi uluslararası siyaset konuları yeni bir boyut kazanmıştır, yeni bir şekle bürünmüştür, ayrılıkçı fikirler de yine aynı şekilde çağın gerekleriyle örtüşür bir dönüşüme girmiştir. Bu yeni oluşumun en önemli gündem maddelerinden biri, başka bir milletle ortak bulunulan bir devletin otoritesinin reddi söz konusuysen, aynı ayrılıkçı yaklaşımın sahipleri bir uluslarüstü kurumun kural koyucu ve gerektiğinde koruyucu veya cezalandırıcı şemsiyesi altına girmeyi reddetmemektedirler.

Bu yeni fikrî oluşumların en önemlilerinden biri İskoç bağımsızlık hareketinin 20. yüzyılın son onyılından beri aldığı şekildir. İskoçya, 1999 yılında yapılan yasal düzenlemelerle, tıpkı Kuzey İrlanda ve Galler gibi

¹¹ John Woods, "Secession: A Comparative Analytical Framework," *Canadian Journal of Political Science*, cilt 14(1), 1981, s. 111.

özerkleşmiş, kendi halkının oylarıyla seçilen bir ulusal meclise ve yerel hükümete kavuşmuştur. Son on yıllık dönemde, yetki devrinin (devolution) mimarı Donald Dewar'ın bu göreve 7 Mayıs 1999'da gelmesinden başlayarak, İskoç hükümeti ve asamblesi, dört Birinci Bakan yönetiminde İskoçya'ya özgü sorunların çözümüne yönelmiştir. Bu Birinci Bakanlardan ilk üçü İşçi Partisi üyesiyken, hali hazırdaki Birinci Bakan Alex Salmond, İskoçya Ulusal Partisi (Scottish National Party – SNP)'nin lideridir. Edinburgh'daki Hollyrood'da yer alan İskoç Parlamentosu, sağlık, eğitim, yerel yönetimler, iskan, ekonomik gelişim, ticaret, ulaşım, mahkemeler, polis, hapishaneler, çevre, tarım, ormancılık, balıkçılık, spor ve sanat konularında yasama yetkisine sahipken dış politika, savunma, maliye politikası, istihdam, sosyal güvenlik gibi konularda Hollyrood parlamentosu Londra'ya, Westminster'in kararlarına uymak zorundadır¹².

SNP, bu durumu kademeli olarak değiştirerek İskoçya için bağımsızlık amacına varmaya 2001 yılı seçimlerinden itibaren karar verdi. O dönemki liderleri John Swinney'in adından türetilen Swinney Formülü, İskoç Parlamentosu'nun yetkilerini kademeli olarak arttırmak yöntemiyle son amaç olan tam bağımsızlığa erişilmesini öngörmekteydi¹³. Bu formül halen geçerliliğini korumaktadır ve SNP son İskoç seçimlerini kazanarak Birleşik Krallığın bu ülkesinin yönetimini üstlenmiştir.

Ancak, İskoç bağımsızlık ajandasına baktığımızda gördüğümüz klasik bağımsızlık isteklisi, ayrılıkçı güçlerin bağımsızlık formülasyonlarından farklı bir genel esas ortaya koymaktadır. Öncelikle, SNP taraftarı İskoçlar tarafından istenen bağımsızlık, sadece ulusal devlet çatısından ayrılma amaçlıdır. İskoç milliyetçilerinin istedikleri bağımsızlık, Birleşik Krallık, dolayısıyla da İngiltere'den ayrılmış, ama eski ortaklığın getirdiği Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği (AB), IMF, Dünya Bankası gibi tüm üyelik ve ayrıcalıklara da sahip bir bağımsızlıktır. Bu tür bir bağımsızlık kurgulaması sonucunda, İskoçya, İngiltere ile paylaştığı ve haksız yere yitirdiğine inandığı Kuzey Denizi petrolü gelirlerinin tamamını korurken, daha küçük, küresel pazarın ihtiyaçlarına daha rahat adapte olabilen, aynı zamanda da örneğin Avrupa Birliği'nden gelişmekte olan sektörleri ve bölgeleri için yardım alabilen, küreselleşen dünya ekonomisi içinden aldığı payı kaybetmeden daha da arttırabilecek bir konuma gelmeyi öngörmektedir.

Burada ilginç olan çatışma hali, ulus devlet modelinin bilinen kalıplarına karşı bir yeni arayış modeli gördüğümüz kesindir. SNP'nin istediği

¹² Paul Bunner, 'Western Independence Looks Like a Job for 007', *The Report*, 5 Şubat 2001.

¹³ 'Even the Scottish Tories Want their Independence', *New Statesman*, 11 Haziran 2001, s. 16.

İskoçya, 1707'den bu yana süregelen bir önceki devlet yapılanmasının neredeyse tamamen korunduğu, Kraliçenin tıpkı Kanada veya Yeni Zelanda'daki gibi yine devlet başkanı sayılacağı, AB gibi uluslarüstü veya IMF gibi uluslararası örgütlere üyeliklerin korunacağı, küresel sermayenin ülkeye akışının tıpkı 1990larda İrlanda'da olduğu gibi teşvik edileceği bir ülke modelidir. Dört ulustan oluşan Birleşik Krallık modeli, bu özlemle örtüşmemekte, ancak ayrılıkçı yaklaşımlar sonuçta ülkenin geleceğini de bu modelin mikro boyutlusunda görmektedir.

Bir diğer önemli nokta da İskoçya'nın Birleşik Krallık'tan nasıl kopması gerektiği konusundaki tartışmadır. Swinney Formülü bunun önemli bir bölümünü oluştursa da, esas dönüşüm aracı, bağımsızlık isteğinin sorulduğu bir halk oylaması olacaktır. Bir referandumla bağımsızlık kararının alınmasının beklenmesi, yine İskoç milliyetçilerinin Batılı sanayi toplumlarına özgü temel liberal demokratik değerleri içselleştirdiğinin bir göstergesidir. Halkın çoğunluğunun bağımsızlıktan yana olup olmaması son kertede bu hareketi engelleyebilecek veya sürdürtebilecek bir güce sahiptir, yani demokratik yapılanmadan da vazgeçilmemektedir.

Bu tür referanduma dayalı bağımsızlık istemlerinin en önemli temsilcisi Kanada'nın Fransızca konuşulan ve ülkenin geri kalanıyla bağları zayıf olarak kabul edilen Quebec eyaletidir. Quebec'te 1980 ve 1995 yıllarında yapılan iki bağımsızlık referandumu mevcuttur ve her iki durumda da halkın çoğunluğu Kanada içinde kalmayı bağımsızlığa tercih etmiştir. Yine de Quebec modeli referandum, Batılı ayrılıkçı modellerin temel unsurlarından biri haline gelmiştir çünkü diğer alternatifler liberal demokratik toplumlarla ters düşmektedir¹⁴.

Ancak, referanduma dayalı bir bağımsızlık tercihi henüz Batı demokrasilerinde yaşanmamıştır. Dolayısıyla, birtakım başka ancak barışçı yöntemlerle erişilen devlet çözümleri de ön plana çıkabilmektedir. Çek - Slovak 'boşanması', Yugoslavya Sosyalist Federasyonu'nu oluşturan unsurların bağımsız devletler olarak ortaya çıkması ve uluslararası camiada yer alabilmeleri bu konuda İskoç -ve daha genel anlamında örneğin Bask ve Bröton- milliyetçiliklerine güç vermektedir. Yeni tür ayrılıkçı hareketlerin ortak noktası, tıpkı İskoçya örneğinde olduğu gibi küreselleşmenin olumlu etkilerine arkalarına alma isteğidir. Bu hareketlerin temelinde var olan şartların kötüye gitmesini engellerken aynı zamanda var olanı daha iyiye götürme arzusu görülebilir.

¹⁴ Peter Lynch, 'Scottish Independence, the Quebec Model of Secession, and the Political Future of the Scottish National Party', *Nationalism and Ethnic Politics*, cilt 11, ss. 503-531, 2005, s. 507.

Aslında, tüm bu şemaya uzaktan baktığımızda karşımıza çıkan bir diğer olgu, bir diğer ulusla egemenlik paylaşımına gitmekten hoşnutsuzluk duyan birtakım ulusalcı-ayrılıkçı hareketlerin, AB gibi uluslarüstü oluşumlara üyelikten ve bunların kendi ulusal bağımsızlıklarına getirdiği kısıtlardan rahatsızlık duymamasıdır. Avrupa Birliği, ülkeler arasında mal, sermaye, işgücü akışını desteklediği ve genel yöresel (bu durumda Avrupa) pazarı üye olmayan devlet ekonomilerine, yani dış etkenlere karşı çeşitli yöntemlerle, örneğin kotalar uygulayarak, salınım oranlarını kısıtlayarak, ürün odaklı birtakım özel isteklerde bulunarak girmesi ve rekabet etmesi zor bir hale getirdiği için desteklenen ve varlığı memnuniyet verici bir üst yapılanma olarak kabul edilmekteyken, Fransa Cumhuriyeti, İspanya Krallığı, Birleşik Krallık gibi çokuluslu ulus-devlet modelleri, yönetime daha fazla katılım ve genel bütçeden daha fazla katkı sunmalarına karşın AB gibi bir yapılanmanın tersine kısıtlayıcı, bağımsızlığı engelleyici, eskimiş, yorulmuş, değiştirilmesi gereken bir tür olarak algılanmaktadırlar.

Realist bakış açısından yaklaşacak olursak, aslında küreselleşme uluslararası ilişkilerin temel dinamiklerini değiştirmemiştir. Ulus devletler, yurttaşlarının güvenliğini sağlamak ihtiyacı içindedir, ve aslında bu ihtiyaç ekonominin küreselleşmesiyle giderilmediği, ortada bir dünya devleti olmadığı için, devletler var olmaya ve bu ihtiyacı karşılamaya devam edecektir. Kenneth Waltz'a göre, karşılıklı ekonomik bağımlılığın artması ve ekonomik eklemlenmenin derinleşmesi uluslararası siyasette devletlerin oynadığı rolü daha merkezi bir hale getirmiştir. Uluslararası siyaseti ekonomik ilişkiler değil, devletler arasındaki güç farklılıkları şekillendirmeye devam etmektedir¹⁵. Bu bakış açısından yaklaşırsa karşımıza çıkacak olan tablo, İskoçya'nın ve diğer Batı Avrupa ayrılıkçı güçlerinin de tam bu noktadan olaya yaklaşmakta olduklarıdır. Kendi küçük, dış sermayeye sempatik görünen, kolay yönetilebilir, yerel şirketleri dünya ticaret devlerine büyük bir sorun yaratacak büyüklükte olmayan bir İskoçya, dünyanın en büyük yedi ekonomisinden biri olan Büyük Britanya'ya kıyasla daha kolay yönetilebilir, uluslararası piyasanın şartlarına daha kolay eklemlendirilebilir, dolayısıyla da daha cazip bir hal alacaktır. Bu durumda devletin oynayacağı rol, hem küresel sermaye ile yerel sermaye arasında bir köprü rolü, hem de uluslararası sistemde bağımsızlığının, müstakil bir devlet olma durumunun avantajlarını kullanarak kendince bir boşluğu doldur-

¹⁵ Kenneth N. Waltz, 'Globalization and Governance,' *PS Online* Aralık1999. Konunun çok daha detaylı bir tartışması için bkz. Pınar Bilgin, '11 Eylül Öncesi ve Sonrasında Küreselleşen Güvenliği Anlamak', C. Karadeli (ed), *Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme* içinde.

mak suretiyle uluslararası sistemde vazgeçilmezlik elde etme rolüdür. Bir üst hükümet ve yasama organı olmadan doğrudan doğruya Avrupa Birliği, IMF, Dünya Bankası, NATO, Birleşmiş Milletler, hatta İngiliz Milletler Topluluğu üyeliklerinin getireceği avantajlar da yine bu bağımsız yeni, küçük devletin avantajına olacak, realist bakış açısının temelini oluşturan ulusal çıkarların en üst düzeye çıkartılması amacına yaklaşılabilecektir.

Duruma baktığımızda, bunun genelde kabul gören ve bu yazının önceki kısımlarında bahsi geçen küreselleşmiş dünyada siyaset ve ulus-devlet kavramının bir paradigma kayması yaşaması öngörülebilir ve çok da örtüşmeyen bir durum olduğu ortadadır. İskoç ve Bask bağımsızlık hareketlerinin en temel sorunu da zaten bu durum olarak görülmektedir. İskoç Ulusal Partisi SNP'nin bağımsızlık sonrası senaryoları Kuzey Denizi petrol platformlarının devletleştirilmesi, bundan gelecek gelirin vergilerin daha düşük tutulacağı, küresel sermayenin de refahı artmış, vergileri azalmış bir İskoçya'yı tercih edeceği tezine dayanmaktadır. Ancak, 2009 Krizinin de gösterdiği gibi, küresel ekonominin genel durumunun bir duraklama hatta süregelen ve sonu muğlak bir düşme evresine girdiği durumlarda bu tür senaryoların da geçerliliği kalmamaktadır.

SNP'nin temel açmazı, iyelik hakları açısından zaten çok tartışmalı bir kaynak olan Kuzey Denizi petrol geliri dışında ülkeye direkt bir malî kaynak düşünmemesidir. SNP politikaları, 1990lardan beri sürekli şekilde yükselme eğilimindeki ham petrol fiyatlarının, piyasa şartları aynı kalarak devam etmesi olasılığına dayanmaktadır. 2007 yılı boyunca geometrik hızla artan petrol fiyatları da bu tezin olabirliğini en azından tartışılabilir hale getirmiştir. Ancak, 2008 yılının ikinci yarısından itibaren petrol fiyatlarındaki yine aynı şiddette düşme eğilimi, bu tür bir gelire süregelen, net, düzgün ve düzenli bir gelir olarak bakılamayacağını açıkça kanıtlamıştır. Küresel ekonomik şartlar, genelde bir büyüme varken bu tür tek ürüne dayalı ekonomik sistemlere pozitif etki yaparken, genel bir daralma eğiliminde de tam ters etki yaparak bireysel ülke ekonomilerinde yıkıma sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla, SNP, küresel pazarların yükseldiği bir pozisyonda son derece mantıklı gelebilecek bir bağımsızlık önerisi sunabilirken, bu durum küresel pazarlar çöktüğünde tüm anlam ve heyecanlandırıcılığını yitirmektedir.

Genel Bir Değerlendirme

Uluslararası siyasete baktığımız zaman, makalenin başlarında sözü edilen küreselleşme ile ilgili dört farklı köken ve tanım arayışı, belirli noktalarda akademik anlamda bölgesel ve kimi zaman da yetersiz kalmaktadır. Üçüncü Endüstri Devrimi sonrasında ortaya çıkan global ilişkiler ağla-

rının yepyeni ya da dönüşmüş eski, hatta aslında varolmayan uygulamalar olup olmaması tartışmanın bazı yönlerini gözden kaçırmaya yöneltebileceği için göz ardı edilebilirler, hatta edilmelidirler. Devlet kurumunun varlığının ve yükümlülüklerinin sorgulanması, bir ülkenin en iyi nasıl bir politik ve ekonomik rejimle yönetilmesi gerektiğinin değişmez ve tartışılmaz bir kural olarak dünyanın tümüne dikte ettirilmesi ve daha sonra da bizzat bu kuralları getirenler tarafından bu kurallarla taban tabana zıt uygulamalara gidilmesi, küreselleşmiş dünyanın ve küresel yeni dünya düzeninin tam yerine oturmadığının ve oynak bir mekanizmaya sahip olduğunun belirtileridir. Güvenlik, ticaret, devlet dahil kurumların rolü, yerel-globallik tartışmasının boyutları gibi pek çok konu henüz tanımları ve sonuçları bağlamlarında açıklığa kavuşmayı beklemektedir.

Bu durumun en önemli açmazlarından biri uluslararası ilişkilerin iki temel yaklaşımı olan Realist ve İdealist/Liberal yaklaşımların iç içe kullanılmaya başlanmasıdır. Devletin tanımı ile görev ve yetkileri İdealist yaklaşımla yeniden tanımlanırken, elde edilmeye çalışılan özellikle ekonomik amaçlar ise son derece Realist temellere oturtulmaktadır. İskoçya örneğinde olduğu gibi ayrılıkçı hareketlerin de bu kavramların bir ortalaması, bir bulamacı ile harekete geçtiği öne sürülebilir ki bu noktada bir kavram kargaşasının yaşandığı açıkça ortadadır. Bu kavram kargaşasının bir sebebi 1980lerde yaşanan Üçüncü Sanayi Devriminin sonuçlarının küreselleşme olgusunu çok ön plana çıkartması, 2008 yılının ikinci yarısına kadar da bu sonuçların hem yerel, hem ulusal, hem bölgesel, hem de küresel ölçekte olumlu olmasıdır. Olumlu ekonomik, malî, toplumsal ve siyasî sonuçlar geniş bir olumlu bakış perspektifinin oluşmasına katkıda bulunmuş ve sonuçta da küreselleşme, tüm şartlar olumlu olduğu takdirde başarılı bir şekilde çalışacak bir mekanizma, bir kurgu olarak düşünüleceğine artık her alandaki tüm ulusal ve uluslararası aktivitelerin lokomotifini, yönlendiricisini, çözümünü olacak bir siyasal ve ekonomik hayat tarzı olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Ayrılıkçı hareketlerde, özellikle İskoç, Quebec, Bask ve Bröton ayrılıkçı hareketlerinde, küreselleşme ve sonuçları ayrılıkçılık ve bağımsızlık denkleminin bir paydası ve paydaşı olarak tanımlanmış, dolayısıyla da küreselleşen ekonomik ve siyasal ilişkilerin kötüye gitmesi durumunda ne yapılacağına yönelik bir 'B Planı'na yönelmek hiçbir kimsenin aklına gelmemiştir. İdealizmin dikte ettirdiği şartların içerisinde Realist yaklaşımla bir hareket alanı ortaya koymak, bu tür milliyetçi - ayrılıkçı hareketlerin en önemli sorunu olarak görülebilir. Bunun temelinde küreselleşmenin getirdiği ulusal çıkarlar açısından olumlu şartların siyasî çıkarlara uygun

olarak okunması ve kullanılması yatmaktadır. SNP yaptığı, kötü giden bir uluslararası ekonomi içerisinde İskoçya'nın bağımsızlığı olasılığını değerlendirmemektir.

Ütopik, herşeyin iyi, tüm gelirlerin yüksek, gelir dağılımının adil olduğu bir düzen, elbette bağımsızlık fikri için daha heyecan vericidir. Olumsuz şartlar tüm gezegeni tehdit ederken kendinin on katından fazla nüfusuyla gelirlerdeki açıkları kapatan, işsizliğe bir çözüm bulmaya çalışan, yeni kaynaklar üretmek üzere uğraşan bir üst hükümet, bir Büyük Britanya hükümeti, elbette sokaktaki insan için sonu belirsiz bir bağımsızlık isteğinden çok daha cazip olacaktır. SNP'nin ve diğer ayrılıkçı partilerin temel açmazı bu duruma bir çözüm üretememeleridir. Aslında, bu durum aynı zamanda küreselleşme yandaşlarının da bir temel sorunudur. Önümüzde incelenmesi gereken hal ve şartlar, temel işaretçilerin negatife döndüğü bir ortamda ulus-devlet ile küreselleşme ve milliyetçi ayrılıkçılıkla yine küreselleşme arasındaki dengelerin araştırılması projesi olmalıdır. Orta-uzun vadede bu şartları da içine katacak ve tamamen pozitif – veya Negri ve Hardt veya Klein örneklerindeki gibi tamamen negatif- bir açıdan, neredeyse at gözlükleriyle konuya yaklaşmayan, küreselleşmenin politik, ekonomik, sosyolojik tüm etkilerini inceleyebilecek bir yaklaşımlar serisinin oluşturulması, hem ulus-devletle küreselleşmenin etkileşimini, hem de ayrılıkçı milliyetçiliğin yirmibirinci yüzyıl şartlarında kendini nasıl yeniden tanımlaması gerektiğini bizlere gösterecektir.